

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 4ΗΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1965

ΠΡΟΕΔΡΙΑ Γ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ ΝΟΒΑ

ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙ ΕΠΤΑΚΟΣΙΩΝ ΕΤΩΝ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ DANTE ALIGHIERI

Ἡ Ὀλομέλεια τῆς Ἀκαδημίας συνήλθεν εἰς ἕκτακτον πανηγυρικὴν συνεδρίαν τὴν 4ην Δεκεμβρίου, ἡμέραν Σάββατον καὶ ὥραν 6 μ.μ., πρὸς εὐορτασμὸν τῆς ἐπετείου τῆς συμπληρώσεως ἐπτακοσίων ἐτῶν ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Dante Alighieri.

Τὴν ἐπίσημον ταύτην τελετὴν, ὀργανωθεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱταλικῆς Πρεσβείας, ἐλάμπρυναν διὰ τῆς Ὑψηλῆς παρουσίας Τῶν αἱ Α.Α. Μ.Μ. οἱ Βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος, ἐτίμησε δὲ ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἱταλικῆς Κυβερνήσεως ἡ Α.Ε. ὁ Ὑπουργὸς τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας τῆς Ἱταλίας κ. **Luigi Gui**. Εἰς τὴν τελετὴν παρέστη ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Lincei ὁ ἐταῖρος αὐτῆς καθηγητῆς τῆς γλωσσολογίας κ. **Giacomo Devoto**. Παρέστησαν ἐπίσης ἐκπρόσωποι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἀνώτατοι δικαστικοί, στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι, ὡς καὶ ἄλλοι προσκεκλημένοι.

Ἀρχομένης τῆς συνεδρίας ὠμίλησεν, ὡς κατωτέρω¹, ὁ Πρόεδρος κ. Γ. Ἀθανασιάδης Νόβας, ἐξαίρων τὸ ὑπέροχον ποιητικὸν ἔργον τοῦ μεγάλου Ἱταλοῦ ποιητοῦ, δεύτερος δέ, παρελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα, ὠμίλησεν ὡσαύτως² ὁ κ. **G. Devoto**, ὅστις μετὰ ταῦτα ἀνέγνωσε καὶ τὴν παρατιθεμένην κατωτέρω³ χαιρετιστήριον ἐπιστολὴν τῆς Accademia dei Lincei πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν.

1. Βλ. κατωτ., σ. 533 κ. ἐξ.

2. Βλ. κατωτ., σ. 545 κ. ἐξ.

3. Βλ. κατωτ., σ. 556.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ Κ. Γ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ ΝΟΒΑ

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ,

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐθεώρησε χρέος της νὰ συμμετάσχη στὸν παγκόσμιον ἑορτασμό γιὰ τὰ ἑφτακόσια χρόνια ἀπὸ τὴ γέννησι τοῦ μεγάλου Ἰταλοῦ ποιητῆ Δάντη Ἀλιγκέρε, ποὺ χωρὶς ἀμφισβήτησι, ποὺ κατὰ κοινὴ παραδοχὴ — μὲ ἐξαίρεσι μόνον τὸ Βολταῖρο! — εἶναι ἀπὸ τὶς ὑψηλότερες πνευματικὲς κορυφές τῆς Ἀνθρωπότητος μέσα σὲ ὄλους τοὺς αἰῶνες τοῦ πολιτισμένου της βίου.

Εἴμεθα ἐδγνώμονες γιὰ τὴν παρουσίαν τῶν Α.Α. Μ.Μ. τῶν Βασιλέων τῆς Ἑλλάδος, ποὺ ἐδδόκησαν νὰ λαμπρύνουν τὸν ἑορτασμό καὶ νὰ προσδώσουν σ' αὐτὸν τὴν ἐπισημότητα, ποὺ ἀρμόζει στὸν τιμώμενον ἄνδρα, ὄχι μόνον γιὰ τὴν ποιητικὴν του μεγαλοφυΐαν, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν πειθαρχημένη ἀφοσίωσί του στὴν ἔννομη πολιτειακὴ τάξι.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησι ἀντιπροσωπεύεται ἐπίσης ἐδῶ μὲ πλήρη ἐπίγνωσι ὅτι τιμᾷ ταυτόχρονα καὶ τὸν πνευματικὸν ἡγέτην καὶ τὸν πολιτικὸν ἀγωνιστήν, ποὺ μὲ τὴν ἴδιαν φωτεινὴν πίστι, μὲ τὴν ἴδιαν ἀκαμπτην αὐταπάρησιν ὑπηρετήσας καὶ τὸ Λόγον καὶ τὴ Δρασί, κληροδοτήσας στὴν Ἀνθρωπότητα ὄλην καὶ δίδαγμα ὑψηλονόητο καὶ παράδειγμα μεγαλόπραχτο.

Ἀλλὰ τὸν ἑορτασμό μας τιμοῦν καὶ ξένοι ἐπίσημοι, ἀντιπροσωπεύοντες τὴν τόσο δίκαιαν ὑπερήφανην γι' αὐτὸν πατρίδα τοῦ μεγαλόνοου ποιητῆ. Ἐπιθυμῶ νὰ χαιρετήσω ἀπὸ μέρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τὸν Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας τῆς φίλης Ἰταλίας Ἐξοχώτατον Λουίτζι Γκοῦτῆ, ὡς καὶ τὸν καθηγητὴν καὶ Ἀκαδημαϊκὸν κύριον Τζιάκομο Ντεβότο, ὁ ὁποῖος θὰ ἔχη τὴν καλωσύνην νὰ λάβῃ τὸ λόγον ὕστερον ἀπὸ ἐμένα.

Ἀφοῦ εὐχαριστήσω θερμὰ τὴν Ἰταλικὴν Κυβέρνησιν γιὰ τὴν φιλόφροναν πρὸς τὸ Ἰδρυμὰ μας προσφορὰ τῆς ὀραίας χάλκινης προτομῆς τοῦ Δάντη, θὰ ἤθελα νὰ διαβεβαιώσω τοὺς ἐγγενεῖς ξένους ὅτι ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν τοὺς περιβάλλει ἀπόψε μὲ τὰ πλέον ἐγκάρδια αἰσθήματα τιμῆς καὶ ἀγάπης. Πιστεύομε ὅτι ἡ παρουσία τους στὴν πόλιν τῆς Ἀθηνῆς δὲν ἀποτελεῖ τὴν πλήρωσιν ἀπλοῦ τύπου, ἀλλὰ συμβολίζει κοινὴν ἐπιθυμίαν τῶν δύο λαῶν, τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Ἰταλικοῦ, ὅπως, μὲ εὐλικρινῆ συνεργασίαν καὶ σταθερὴν ἀμοιβαίότητα, διατηρήσουν ζωντανὰ συνειδητοποιημένην καὶ ἀέναον γονιμοποιούμενην τὴν ἔνδοξον προγονικὴν τους κληρονομίαν, τεράστιον ἠθικὸν καὶ πνευματικὸν κεφάλαιον, καταθεμένον προαιώνια, σὰν ἀφθαρτὴν ἀξίαν, στὸ ψυχικὸν θησαυροφυλάκιον τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

Δὲν μᾶς διαφεύγει, ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα, ὅτι ἡ βαθύτερη, ἀποσταγμένη, οὐσία τῆς θρησκευτικοφιλοσοφικῆς κοσμοθεωρίας καὶ τῆς πολιτειακῆς ἰδεολογίας τοῦ Δάντη,

ἀναλυόμενη και μέσα στῆς κοσμογονικῆς ἐποχῆς μας τὸ «βαρὺ ὕδωρ», μπορεῖ νὰ εἶναι σωτήριο ψυχικὸ κίνητρο γιὰ τὴ διέξοδο τῆς Ἀνθρωπότητος ἀπὸ τὸ ἀγωνιώδες παρὸν πρὸς ἡρεμώτερο μέλλον, ἀπὸ τὸ σημερινὸ ἄγχος πρὸς τὴν ἀδριανὴ εὐφροσύνη. Ὁ Δάντης, ὁ Ἑλληνοτραφῆς Δάντης, πὸν εἶχε στὴν καρδιά του τὸν Πλάτωνα και στὴ διάνοιά του τὸν Ἀριστοτέλη, μιλάει πάντα, μὲ τὸ ἀθάνατο ἔργο του, στὴ συνείδησι τῶν Ἀνθρώπων και τὴν ἐξυψώνει πρὸς ἀνώτερες σφαῖρες τελειοποιήσεως.

Τὴν ἐνσυνείδητη αὐτὴ ἐπιμαρτυρία μας γιὰ τὴν ἀπειραχτη, ἀπ' τοὺς καιροὺς τῶν αἰώνων, ζωντανία τῶν Λαντικῶν ἀξιῶν ἐπιθυμοῦμε ν' ἀποκομίσετε εὐπρόσδεκτα, ἐπιστρέφοντες στὴν Πατρίδα σας, ἀγαπητοὶ φίλοι Ἰταλοί!..

Λογιέμαι πολὺ εὐτυχισμένος πὸν σ' ἐμένα, σὰν Πρόεδρο τῆς Ἀκαδημίας και σὰν ἐκπρόσωπο σ' αὐτὴ τῆς Ποιήσεως, ἔλαχε — προνόμιο βαρὺ — ἢ καταξίωσι νὰ ἀναφερθῶ ἀπὸ τὸ Βῆμα τοῦτο στὴ Μνήμη τοῦ μεγάλου Δημοουργοῦ, τοῦ *Sommo Poeta*, πὸν συνδύασε τὴν πῶθ βαθύρριζη ἀνθρώπινη συνείδησι μὲ τὴν ὑπιπετέστερη ποιητικὴ φαντασία, γιὰ νὰ χαρίσῃ στοὺς αἰῶνες ἔργο ἀθάνατο, ἄφθαρτο ἀπὸ τίς μεταβολές τῶν ἐποχῶν, ἀνεπηρέαστο ἀπὸ τίς ἐναλλαγές νοοτροπιῶν και ψυχοσυνθέσεων. Ἔργο, πὸν γιὰ τὴ συγγραφὴ του, ὅπως ὁ ἴδιος ἔγραψε, «ἔβαλαν τὸ χέρι τους κι' ὁ οὐρανὸς και ἡ γῆ».

Ὅφειλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι αἰσθάνθηκα δέος ὅταν καταπιάστηκα νὰ φιλοτεχνήσω ἐγκώμιο ἀφιερωμένο στοὺς ἑπτὰ αἰῶνες τῆς ἀθανασίας τοῦ Δάντη. Δέος γιὰτὶ ἔπρεπε νὰ ὑψώσω τὴ σκέψη και ν' ἀντικρύσω παράτολμα, στὴν ἀπρόσιτη κορυφὴ του, τὸν ἀσύγκριτο κολοσσό. Δέος και γιὰτὶ ἔπρεπε νὰ ἐνθυμηθῶ περιφόβα ὅτι τὰ λόγια πὸν ἔχω ἐντολὴ νὰ συμπλέξω ξεστομίζονται κοντὰ στὴν Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνα, κοντὰ στὴ φυλακὴ τοῦ Σωκράτη.

Κάθε Ἑλληνικὴ ἐπίκλησι πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Δάντη, ὅσο κι ἂν εἶναι ἀδύναμη, ὅσο κι ἂν εἶναι ὑποδεέστερη τοῦ σκοποῦ — ὅπως ἀσφαλῶς εἶναι και ἡ σημερινὴ δική μου — περιέχει μολαταῦτα, χάρι στὴν Ἑλληνικότητά της και μόνο, κάτι ἀπὸ τὸ βάρος κι ἀπὸ τὸ κῶρος τῆς ἰδικῆς μας μεγάλης ἀρχαίας παραδόσεως. Ἡ Σκιὰ τοῦ Μεγάλου Φλωρεντινοῦ, προσερχόμενη στὴν Ἑλλάδα, θὰ ξανασυναντήσῃ, ἐδῶ στὸν τόπο τους, τὰ ὑπέροχα ἐκεῖνα πνεύματα, πὸν μὲ τόση χαρμωσύνη εἶχε συναντήσῃ στὸν ἐλεύθερο πολύανθο λειμῶνα τοῦ Ἄδης, εὐθὺς ἀμέσως μόλις πέρασε, ὠδηγηγμένοι ἀπὸ τὸν Βιργίλιο - Λόγο, τίς ἑπτὰ πύλες τοῦ ἑφτάδιπλου Κάστρου... Τὸν Ὅμηρο, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοτέλη, τὸ Σωκράτη, τὸ Δημόκριτο, τὸν Θαλῆ, τὸν Ἀναξαγόρα, τὸν Ἐμπεδοκλῆ, τὸν Ἡράκλειτο, τὸ Ζήνωνα, τὸ Διοσκουρίδη, τὸν Ὀρφέα, τὸν Εὐκλείδη, τὸν Πτολεμαῖο, τὸ Γαληνό, τὸν Ἰπποκράτη. Εἶναι οἱ γνωριμίες, πὸν ἀπαριθμεῖ στὸ τέταρτο Ἄσμα τῆς Κόλασης, γνωριμίες, πὸν συνδέουν τὴ

σοφία του και τὴν ἔμπνευσί του και τὴν τέχνη του μὲ τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα. Ἡ μόρφωσι τοῦ Δάντη μᾶς δίνει τὴν ἀθηντικώτερη ἐπιβεβαίωσι ὅτι δὲν ἔπαφαν νὰ διεισδύουν εὐεργετικά και μέσα στὰ πηχτὰ σκοτάδια τοῦ Μεσαίωνα οἱ ὑπεριώδεις ἀχτῖνες τοῦ Ἑλληνικοῦ πνευματικοῦ Γαλαξία.

Ἐπειτα ἀπὸ τόσα πὸν ἔχουν γραφτῆ και εἰπωθῆ γιὰ τὸ Δάντη σ' ὄλες τῖς γλῶσσες τοῦ κόσμου ἐπὶ ἑφτακόσια τώρα χρόνια, φυσικὸ προβάλλεται τὸ ἐρώτημα : —Τί θὰ μποροῦσε νὰ προσθέσῃ κανεὶς γιὰ νὰ μὴν πέσῃ σὲ ἀνιαρὴ ἐπανάληψι; Τὴν ἀπάντησι ἔχει δώσει ὁ Τζιοβάννι Παπίνι, γράφοντας :

«Ὁ Δάντης εἶναι τέτοιο θέμα, πὸν ὄλες οἱ γενεὲς κάτι θὰ ἔχουν νὰ ποῦν...».

Νά, πὸν και στὴ ρεαλιστικὴ γενεὰ τῆς τεχνοκρατίας, τῆς μηχανοκρατίας, τῆς πυρηνικῆς ἐξορμήσεως γιὰ τὴν κατάκτησι τοῦ διαστήματος, πολλοὶ πολλὰ ἔχουν νὰ εἰποῦν, και λένε ἀκόμα, γιὰ τὸ Δημιουργὸ τῆς Θείας Κωμωδίας, σ' ὄλες τῖς χῶρες τῆς Γῆς...

Ὅποιοι ὅμως ἀποκοτήσῃ νὰ μιλήσῃ γιὰ τὸν Δάντη, ἂν δὲν θέλῃ νὰ βεβηλώσῃ τὸ μεγαλεῖο του, πρέπει νὰ προβεβαιωθῆ ἀπόλυτα ὅτι ἐντύχησε νὰ ἔρθῃ πραγματικὰ σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὸ ἔργο του, μὲ τὸ πνεῦμα του, μὲ τὸ μυστήριό του. Ὅτι δέχτηκε στὰ βάθη τῆς ψυχῆς του αὐτούσιες και τῖς ἀπορρόφησε γόνιμα μιὰ κεντρὴ σπῖθα ἀπὸ τῖς ἀκατάσβεστες φωτιὲς τῆς ζοφερῆς Κόλασης, μιὰν ἐλπιδοφόρο ἀστραπὴ ἀπὸ τῖς βαρεῖες συννεφιὲς τοῦ Καθατηρίου, μιὰν ἐξαγνιστικὴ δέσμη ἀχτίνων ἀπὸ τὸν ἀμετακίνητον ἔμπυρον οὐρανὸ τοῦ Παραδείσου...

Δὲν εἶναι ὁ Δάντης ἀπλησίαστος. Δυσπρόσιτος εἶναι. Ὅπως ἔχει γράφει ὁ Οὐγκώ : «Ἐρχεται κάποτε ἡ Σφίγγα ν' ἀκουμπήσῃ στὸ τραπέζι πὸν ὁ Δάντης γράφει...».

Ἐκεῖνος πὸν εἰλικρινὰ ἐπιθυμεῖ νὰ τὸν ἐδνοήσῃ, νὰ τὸν μνήσῃ, νὰ τοῦ ἐμπιστευθῆ ὁ Δάντης τὰ μηνύματά του, πρέπει νὰ τηρήσῃ προσεχτικὰ τὴν ἀπόστασι. Ν' ἀντικρούσῃ ξέμακρα τὸ εἶδωλό του. Ὁ φακὸς τῆς φαντασίας του θὰ τὸ μεγεθύνῃ. Θὰ τὸ ἰδῆ πελώριο, τεράστιο, τιτανικό. Γιατὶ τέτοιο ἀληθινὰ εἶναι τὸ εἶδωλό του στὴν πραγματικότητα ὄχι τῆς περαστικῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ τῆς ἀέναης ροῆς τῶν αἰώνων.

Ἐδῶ και μερικὰ χρόνια εἶχα ἐπισκεφτῆ τοὺς Δολομίτες. Θυμᾶμαι ὅτι μὲ κατὰ πληξὴ τὸ μεγαλεῖο τῆς φύσης, ὅπως τὸ φανέρωναν τὰ πανύψηλα βουνὰ μὲ τῖς οὐρανογείτορες χιονοσκέπαστες κορυφές. Κατέβαινα πλημμυρισμένος θαυμασμό. Σταμάτησα στὸ Τρέντο. Ἐκεῖ ἀντίκρουσα ἕναν πανύψηλο χάλκινο ἀνδριάντα τοῦ Δάντη σὲ ὑπερφυσικὸ μέγεθος. Μοῦ φάνηκε πὸς ξεπερνοῦσε στὸ ὕψος ὄλα τὰ τετράψηλα βουνὰ πὸν εἶχα ἰδεῖ ἐκεῖ περιγύρα. Τόσο δέσποζε. Τόσο ἐπιβαλλόταν, Τόσο ἀγγίζει τὸν οὐ-

ρανό. Τὸν ἀντίκρουζα καὶ πειθόμουν ὅτι αὐτὸ στ' ἀλήθεια κι ἄλλο τόσο ἀκόμα ἦταν τὸ φυσικό του μέγεθος, σὰν ἐνσάρκωσι, σὰν ὑλοποίησι τῆς ὑπερβατικῆς του μεγαλοφυΐας, σὰν διαιώνισι τῆς ἀνθρώπινης ἀξίας ὅταν ἐκείνη κατορθῶνῃ νὰ γίνῃ ἓνα μὲ τὸ Θεό...

Αὐτὸς ποὺ δάμασε τοὺς διαβόλους, αὐτὸς ποὺ γοήτεψε τοὺς Ἀγγέλους, αὐτὸς ποὺ καταβαράθρωσε τὴν ἁμαρτία, αὐτὸς ποὺ ξαναενθρόνισε τὴν Ἀρετή, δὲ μπορεῖ, ὁ ἰσόθεος αὐτὸς ἄνθρωπος, νὰ προβληθῇ σὰν ὄραμα στὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας παρὰ σὲ ὑπερφυσικό μόνο μέγεθος καὶ μεγαλεῖο...

Δὲν θὰ ἐπιχειρήσω, βέβαια, νὰ ἀναλόσω λεπτομερειακὰ τὸ ἔργο του γιὰ νὰ καταδείξω τὴ φιλοσοφική του ἀξία ἢ τὴ λογοτεχνική του ὁμορφιά. Οὔτε τῆς βιογραφίας του θὰ ἐπιχειρήσω νὰ ἰχνηλατήσω τὰ κατατόπια γιὰ νὰ ἐπιδείξω τὰ μαρτυρικά του πάθη καὶ τὰ βάσανά του τ' ἀλύτρωτα στὸν ἐπίγειο κόσμο.

Σ' ἓνα ἐκλεκτὸ ἀκροατήριο, σὰν τὸ ἀποφινὸ, ὅλα αὐτὰ εἶναι γνωστὰ κι ἀλησμόνητα. Ἐκεῖνο ποὺ σὲ κάθε ἀκροατήριο, ὁσοδήποτε μορφωμένο κι ὁσοδήποτε φιλοδαντικό, πλανιέται σὰν ἀξεδιάσπαστο ἐρωτηματικό, εἶναι τὸ μυστικό, εἶναι τὸ μυστήριο τοῦ Δάντη. Μυστικὸ ἀξεδιάλυτο, ἀνεξερεύνητο, ποὺ ξεφεύγει καὶ χάνεται μέσα στὸν ὑπέρτατο κύκλο τῶν Παραδείσων, μέσα στὸ ἀμάραντο ρόδο τοῦ ἐμπύρου οὐρανοῦ, ὅπου ἀποκορυφώνεται ἡ θεία οὐσία, ἀλλὰ χωρὶς ποτὲ νὰ προσφέρεται σὰν αὐτούσια μεταλαβιὰ στὸν ἄνθρωπο. Ἔως ἐκεῖ ψηλὰ ποὺ τὸν ὠδήγησεν ἡ Βεατρίκη, μόνο τὴν ἀνταύγεια τῆς Θείας οὐσίας ἀντίκρυσεν ὁ Δάντης, μόνο τὸ ἄρωμά της ἀνάσανε, μόνο τὸν ἀντίλαλο τῆς δοξολογίας τῶν ψυχῶν ἐνωτίστηκε. Καὶ τὸ λίγο αὐτὸ Θεῖο ἀποθησαύρισμα, ποὺ τὸ ὠνόμασε «γέλιο τοῦ σύμπαντος», ἄρκεσε νὰ ἐμφυτέψῃ στὴν ψυχὴ του, στὴν καρδιά του, στὴ σκέψι του τὸ μεγαλύτερο μυστικὸ τῆς ἀνθρώπινης δημιουργικότητος, τὴν ὕψιστη μύησι στὴ Θεία λειτουργία τοῦ Κόσμου.

Ναί! Ἦταν ἐμβριθῆς θεολόγος, βαθὺς φιλόσοφος, ἔμπειρος φυσικοχημικός, ἐγκρατῆς νομικός καὶ πολιτειολόγος. Καταπιστευμένο ἦταν στὰ βάθη τῆς ὑπάρξεώς του τὸ «ρωμαϊκὸ ἔνστιχτο δικαιοσύνης καὶ πολιτικῆς ἐνότητος». Μὲ τὴν ἔμφυτη κλίσι ποὺ εἶχε πρὸς τὴ φιλοσοφία (ὅπως τόσο καθαρὰ διαφαίνεται στὸ «Συμπόσιό» του) κατάργει σὲ φιλοσοφικὲς καὶ ἐπιστημονικὲς ἐρευνες ἐμπεριστατωμένες. Ἀλλὰ, ὅπως σημειώνει στὴν κριτικὴ του ὁ Βαρβί, οἱ ἐρευνές του αὐτὲς «εἶναι πράξεις συνειδήσεως μᾶλλον παρὰ ἀληθινῆς ἐπιστήμης», ἄρα ἰκανὲς νὰ κατασταλαχτοῦν σὲ ποίησι. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Δάντης ἔγραψεν ὅτι ἡ σοφία ἢ μᾶλλον ἢ φιλοσοφία παίρνει ὑπόστασι ὅταν ἡ ψυχὴ καὶ ἡ σοφία γίνονται φίλες τόσο, ποὺ ν' ἀγαπᾶ ἢ μία τὴν ἄλλην. Ἐκεῖ δὲ ποὺ αὐτὴ ἢ ἀγάπη ἀχιτιδοβολεῖ, «ὅλες οἱ ἄλλες ἀγάπες σκοτεινιάζουν καὶ σχεδὸν σβήνουν».

Προτοῦ κατασταλάξουν σὲ ποίησι οἱ ἐπιστημονικὲς του μελέτες, τὸν βοήθησαν

για να θεμελιώση μέσα του «τὴν ἀκλόνητη πίστι, πὸν ἐνδυναμώνει ἢ σκέψι καὶ ἡ παιδεία». Ἐφτασεν ἔτσι στὴν ὠριμότητα νὰ συμβουλευῆ τὴν ἀντικατάστασι τοῦ πολεμικοῦ πάθους μὲ τὸ πάθος γιὰ τὴν πολιτεία. «*In cambio dell' ardore guerresco, l'ardore civile*». Ἐπιδίωκε τὴν πολιτειακὴ τάξι τῆς Γῆς μὲ τὴν ἴδια λαχτᾶρα πὸν ὄραματιζόταν τὴν πνευματικὴ τάξι τῶν οὐρανῶν.

Ὁ Σὰρλ Μωρράς στὰ ἑξακόσια χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του («Ἡ συμβολὴ τοῦ Δάντη») εἶπεν : «Ὁ ποιητὴς αὐτός, πὸν ζῆ μέσα σὲ μιὰ πολιτεία, φροντίζει πάντα νὰ σημειώσῃ γιὰ τὸν ἑαυτό του ἄσυλα καὶ καταφύγια οἰκουμενικά». Τὰ πατριδολατρικὰ ὄνειρά του πετοῦσαν μὲ φτερὰ πανανθρώπινα. Ὁ παλμός τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ἀλγούστίνου σπαρταροῦσε στὴν καρδιά του. Ὁ λόγος τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀκνυϊνάτη ἀναδεδεύονταν στὴ διάνοιά του. Ἦταν μαζὶ καὶ νοησιαρχικὸς καὶ θεωρητικὸς καὶ μυστικιστὴς καὶ μεσσιανικὸς καὶ πατριδολάτρης καὶ ἀνθρωπιστὴς.

«Ποιὸς ξέρει — γράφει ὁ Οὐγκώ — ἂν ὁ μεγάλος αὐτὸς ἄνθρωπος, τρομαχτικὸς κυρίαρχος, πὸν τ' ἀστέρια στὸ σκοτάδι τοῦ πλέκουν κορώνα, ποιὸς ξέρει ἂν εἶχεν ὀλοκληρωτικὴ τὴν ἐνόρασι τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του!» Ἄς ἐνθυμηθοῦμε ὅτι ὁ ἴδιος εἶχε πεῖ μέσα στὶς πολιτικὲς του περιπέτειες : «Ἐγὼ εἶμαι, μόνος ἐγὼ εἶμαι κόμμα ὀλόκληρον, ἐγὼ καὶ ὁ ἑαυτός μου!» Κι ὁ ἴδιος πάλι, τελειώνοντας τὴ «Θεία Κομωδία», ἔγραψεν ὅτι γιὰ τὸ ἔργο ἐκεῖνο εἶχε συνεργαστῆ γῆ καὶ οὐρανός...

Ἀλλὰ δὲν χρειάζονται οἱ πολλὲς ἀνατομίες, ὅταν ἀναμφισβήτητο εἶναι μὲ τὴν κύρωσι ἑφτά αἰώνων ὅτι ἡ ἐξαιρετὴ ἐκεῖνη μορφή ἦταν στὸ σύνολό της ἕνας ὑψηλοστόχαστος ποιητὴς, ἕνας ἀσυναγώνιστος τεχνίτης τοῦ λόγου, ἕνας ὄραματιστὴς μεγαλοφάνταστος, ἕνας θεόπνευστος προφήτης - πρόδρομος πανανθρώπινος σ' ἕνα δρόμο πὸν δὲν ἔχει τελειωμό...

Ὅλα τὰ ἐξαιρετῶς ἐξαιρετὰ ἔμφυτα χαρίσματα τοῦ Δάντη κι ὅλα τὰ πολυμύχθητα ἐπίκτητα προσόντα του τὰ περίτρεχε καὶ τὰ συμπότιζε σὰν ἄορατο μαγικὸ ρευστὸ τὸ ἀπροσδιόριστο, τὸ ἀσύλληπτο, τὸ ἀμαρτύρητο ἐκεῖνο μυστικὸ τῆς θεϊκῆς του μνήσεως. Αὐτὸ ἐναρμόνιζε ἔσωθέ του τὰ πάντα καὶ τὰ συμπύκνωνε σύμμετρα καὶ τὰ σύσφιγγεν ἐξισορροπημένα σὲ μιὰ κυρίαρχη ἐνότητα τόσην ὥστε νὰ συναποτελῆ ὁ εὐνοούμενος αὐτὸς τοῦ Θεοῦ «ἕναν ὀλόκληρο συνοπτικὸν κόσμον». Στὸν κόσμον αὐτὸν εἶχαν κατασταλάξει, ἀποσταγμένες μὲ τρόπο μαγικὸ, οἱ σεληνόφωτες ἀνατολικὲς σοφίες, ὁ ἡλιόλουστος Ἑλληνικὸς Λόγος, ἡ στιβαρὴ ρωμαϊκὴ *civilitas*, ἡ εὐσπλαχνὴ Χριστιανικὴ ἀγάπη, τὸ θεοσεβὲς βυζαντινὸ ἔπος...

Καὶ μέσα στὸ φλογερὸ χωνευτήρι τοῦ Μεσαίωνα, πὸν οἱ ἀνθρώπινες ἀξίες καὶ ἀπαξίες ἀναχωνεύονταν μὲ ἀπαισιόδοξη πρόβλεψι γιὰ τὴν ἐπιβίωσι τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, γιὰ τὴν ἀναζωογόνησι τοῦ ἐξαντλημένου, τοῦ ξεψυχισμένου Ἀνθρώπου,

ὁ Δάντης προβάλλει στή ζωὴ σὰν ἀπροσδόκητος Παράκλητος, σὰν ἀνεπάντεχος Μεσσίας...

Σὰ νὰ εἶχε, θαρρεῖς, ἀνακαλύψει κάποιον μαγικό χημικό τύπο, ἀξιώθηκε νὰ πραγματοποιήσει πρῶτος ζωοποιὸ δραστικὴ σύνθεσι τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὴν Ἑλληνολατινικὴ ἀρχαιότητα. Καὶ βρέθηκε μὲ δυὸ χρυσᾶ κλειδιὰ στὰ χέρια. Μὲ τὸ ἓνα κλείδωσε πίσω του τὴν Πύλη τοῦ Μεσαίωνα, μὲ τὸ ἄλλο ἄνοιξε μπροστὰ του τὴν Πύλη τῆς Ἀναγέννησης. Ἡ ἐξέλιξι ἐπιβεβαίωσε τὴν κοσμοϊστορικὴ προσφορά του κ' ἡ Ἱστορία τὴν ἐπικύρωσε. Ἀναγνωρισμένους εἶναι σὰν τὸ μεγαλύτερο καθολικὸ πνεῦμα τοῦ Μεσαίωνα καὶ σὰν ὁ μακρινὸς θεόπνευστος προφήτης τῆς Ἀναγέννησης. «Ἀδέρφωσε παρελθόν, παρὸν καὶ μέλλον κ' ἔγινε σύμβολο τοῦ ἀνθρώπινου γένους».

Ἀλλὰ μὲ ποιὸ μόχθο, μὲ ποιὰν ἀγωνία, μὲ ποιὰν ἀνάλωσι κατάρχησε τὸν τίτλο αὐτό!

Χαροκαμμένοι ἐραστής, ἐξωφλημένος πολιτικός, ταπεινωμένος ἐξόριστος καὶ κατάδικος σὲ θάνατο, δρασκελίζει, κατάκοπος στρατοκόπος, τὴ γῆ τῆς Ἰταλίας, φορτωμένος τὸ σάκκο μὲ τὰ χειρόγραφα του καὶ τὸ σάκκο μὲ τὰ γιαιοτρόφια, πὸν τὰ πουλοῦσε ἐδῶ κ' ἐκεῖ γιὰ νὰ ζήσει. Δρόμο παίρνει, δρόμο ἀφήνει στὰ τρίστρατα τῆς ἐξορίας. Τὰ κουρασμένα του βήματα χαράζονται στὸ Ἀρέτσο, στὴν Πίζα, στὴν Παβία, στὰ Ἀπέννινα, στὸ Μοναστήρι τοῦ Γκούμπιο. Ὁ ἀρχοντογεννημένος αὐτὸς καταντᾷ παράσιτος στὰ ξένα ἀρχοντικά. Ἀνεβαίνει τὶς «σκληρές», ὅπως γράφει, σκάλες τους, γεύεται τὸ «ἀρμυρό» τους φρωμί. Κουβαλαίει, ὅπως εἶπαμε, μαζὶ τὰ χειρόγραφα του. Λέγεται ὅτι, ὅταν δραπέτευε ἀπὸ τὴν Φλωρεντία γιὰ νὰ γλυτώσῃ τὸ θάνατο στὴν πυρὰ, ἄφησε στὸ σπίτι του τὰ χειρόγραφα ἀπὸ τὰ τρία πρῶτα ἄσματα τῆς «Κωμωδίας». Λίγο ἔλειψε νὰ τὰ κάψῃ κι αὐτὰ μαζὶ μὲ τ' ἄλλα του ὑπάρχοντα ὁ φανατισμένος ὄχλος. Τὰ διάσωσε καὶ τοῦ τὰ ἔστειλε στὴν ἐξορία ὁ πολιτικός του ἀντίπαλος, ἀλλὰ γενναίωπος συνάδελφός του, ποιητὴς Φρεσκομπάλντι. Ποιὸς ξέρει, ἂν χωρὶς αὐτὸ τὸ «προζύμι» θὰ συνέχιζε τὴ συγγραφή τοῦ μεγάλου του ἔργου!...

Βέβαιο εἶναι ὅτι στὴν περιπλάνησί του δὲν ἔπαψε νὰ γράφῃ στίχους. Ἡ ποιήσι ἀπόμεινεν ἡ μόνη δυνατὴ φυγὴ του, ἡ μόνη κατορθωτὴ λύτρωσι ἀπ' τὴ δυστυχία, πὸν τὸν περικύκλωνε. Ὁ ἴδιος πληροφοροῦσε κάποιον φίλο του ὅτι ἐξακολουθοῦσε νὰ γράφῃ ποιήματα, ἀλλὰ μὲ «*largo sudore*», μὲ «*ἄφθονο ἰδρῶτα*». Ὁ ἴδιος ἔχει βεβαιώσει ὅτι τοῦ ἄσπρισε τὰ μαλλιά καὶ τοῦ κοίλανε τὸ πρόσωπο ὁ μόχθος του γιὰ νὰ τελειώσῃ τὴν «Κωμωδία».

Καὶ ὁ Βοκκάκιος ἐπιμαρτυρεῖ ὅτι συνέχιζε τὴ λογοτεχνικὴ του παραγωγὴ ὁ Δάντης «ἀψηφῶντας τὴν κάψα, τὸ κρύο, τὴν ἀγρύπνια, τὴν πείνα». Ποιὸς μπορεῖ νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ ἔφτανε σὲ τέτοιο ὕψος, σὲ τέτοιο εἶδος, σὲ τέτοια ἐντέλεια ἢ ποιητικὴ του δημιουργία, ἂν ἔλειπεν ἀπ' τὴ ζωὴ του αὐτὴ ἢ πολὺχρονη καὶ πολυ-

βάσανη δοκιμασία τῆς ἐξορίας του; Ἡ τυχὸν πολιτική του ἐπικράτησι στὴ Φλωρεντία, καθὼς ἀναπόφευχτα θὰ τὸν ἀπασχολοῦσε μὲ πραχτικώτερα καθήκοντα καὶ μὲ βαρύτερες εὐθῆνες, κίνδυνος ἦταν πὼς θὰ περιορίζε καὶ ποσοτικά καὶ ποιοτικά τὴν πνευματική του καρποφορία.

Πιὸ πέρα ὅμως ἀπὸ τὶς ἀντικειμενικὲς αὐτὲς συνθήκες, δραστικώτερη σημασία ἔχουν οἱ ὑποκειμενικὲς. Ὁ πολυταλαίπωρος ἐξόριστος, θέλοντας καὶ μὴ, συγκεντρώθηκεν ἀπόλυτα στὸν ἑαυτό του, ἀφωσιώθηκε στὸν ἐσωτερικὸ του κόσμον, συνειδητοποίησε τὴ Μοῖρα του. Ἄφησεν ἐλεύθερα τὰ πάθη του νὰ κοχλάζουν μέσα στὴν ἐφτασφράγιχτη καρδιά του. Θρασομάνησαν τὰ ἀνενεργὰ μίση του. Γιγαντώθηκεν ὁ ἀνικανοποίητος πόθος τῆς ἐκδικήσεως. Ἀφοῦ δὲν ἐξωτερικεύονται μὲ τὴ δρᾶσι, ἀφοῦ δὲν ὀργοῦν γιὰ πραγματοποίησι, μετουσιώνονται ὅλα τὰ φλογερὰ συναισθήματα σὲ στοχασμὸ, σὲ σκέφι, σὲ ποίησι. Ὁ νοῦς του εἶναι πανέτοιμος νὰ τοὺς δώσῃ ὑψηλὴ μορφή, ὑπερτέλεια φόρμα.

Ὁ «καλὸς ἀστερισμὸς» στὸν ποὺ γεννήθηκε, ὅπως ὁ ἴδιος ξεμολογιέται στὴν «Κωμωδία», δὲν ἦταν δυνατὸ παρὰ νὰ διαγράψῃ τὴν τροχιά τῆς ζωῆς του πρὸς τελικὸ του ὄφελος - καὶ ὄφελος τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Πρέπει νὰ προστεθῆ, ὅτι ἡ περιπλάνησι τοῦ Δάντη ἀνὰ τὶς μικρὲς ἡγεμονίες τῆς Ἰταλίας συντέλεσε πολὺν στοὺς νὰ φωτίσῃ καὶ νὰ δυναμώσῃ στοὺς ἔπακρο τὸν Ἰταλιανισμό του - τὴν Ἰταλικὴ του συνειδήσι, τὴν Ἰταλικὴ του πίστι. Ἡ ἐξορία τὸν πρότρεψε, τὸν ἐξώθησε, τὸν χειραγώγησε στοὺς νὰ γνωρίσῃ πληρέστερα, μὲ ἄμεση παρατήρησι, τὴ φυσικὴ μορφολογία τῆς χώρας του, τὰ βουνά της, τοὺς κάμπους της, τὰ ποτάμια της, τὶς λίμνες της, τὶς κοιλάδες της, τὶς πολιτείες της, ποὺ τόσο πιστὰ καὶ λεπτομερειακὰ περιγράφει στοὺς στίχους του. Νὰ γνωρίσῃ ἀκόμα ἀπὸ στενὴ ἐπαφὴ καὶ τὴν ἠθικὴ φυσιογνωμία τῆς σύγχρονῆς του Ἰταλίας, - τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα, τὶς κοινωνικὲς διαμορφώσεις, τὶς πολιτικὲς ἀνησυχίες καὶ τὶς ψυχικὲς ἀγωνίες τοῦ λαοῦ της. Κι ἀκόμα περισσότερο νὰ γνωρίσῃ, νὰ σπουδάσῃ, νὰ ἀφομοιώσῃ τὴ ζωντανὴ γλῶσσα τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ, ποὺ ξεβλάσταινε, «ὅπως τὴ μιλοῦσαν οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά», σὰν ἀνοιξιάτικο λουλοῦδι κάτω ἀπὸ τὴν παγωνιὰ τῆς τεχνητῆς παραφθααρμένης Λατινικῆς γλώσσας τῶν σχολαστικῶν καὶ τῶν γραφειοκρατῶν μιᾶς ἐποχῆς ποὺ ψυχορραγοῦσε. Ἀγάπησε τὴ γλῶσσα τοῦ Λαοῦ, ἐκτίμησε τὴ μεγάλῃ ἀξία τῆς ζωντανίας της καὶ ἔγινε ὁ ἀθθεντικὸς διδάχος της μὲ τὰ εὐτορνα, λεπτομερῆ-μένα, γλαφυρὰ του κείμενα. . . .

Τὴν ἀνεκτίμητη κληρονομιά τοῦ ρωμαλέου γλωσσοπλάστη ἀξιοποίησαν ὁ Βοκκάκιος, ὁ Πετράρχης, ὁ Ἀριόστος, ὁ Τάσσο. Ἡ λαϊκὴ γλῶσσα κυριάρχησε. Καὶ τοῦτο ὥργωσε βαθύτερα τὸ ἔδαφος γιὰ τοὺς σπόρους τῆς Ἀναγέννησης. Μπόρεσε

μέ την προσφορά του αυτή ὁ Δάντης νὰ χορηγήσῃ στό ἔθνος του, ὅπως ὁ Ὅμηρος στήν Ἀρχαία Ἑλλάδα, τόν ἀσφαλέστερο συνεχτικό δεσμό κοινῆς μοίρας, κοινοῦ προσανατολισμοῦ, κοινῆς πορείας. Μὲ τὸ ἀπαράμιλλο σὲ ποιητικό κάλλος ἄσμα του ἀξιώθηκε νὰ ἐκφράσῃ ὑψηλότερα νοήματα καὶ βαθύτατα αἰσθήματα γενικῆς ἐπιβολῆς. Ἔτσι ἀχολόγησε ἢ ποιήσῃ του σάν ἐωθινὸς ψαλμὸς τοῦ ὄρθρου τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχικῆς ἀνατάσεως τῆς Ἰταλίας.

Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ τὸ ποὺ εἰπώθηκε ὅτι αὐτὸς χάραξε προφητικὰ μέ την πένα του τὰ μελλοντικὰ σύνορα τῆς ἐνοποιημένης πατρίδας του. . . .

Ἀπλώνοντας ὅμως βαθύτερες ρίζες στό πάτριο ἔδαφος, ἀπομυζῶντας ὅλους τοὺς χυμοὺς τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς χώρας του, βρῆκε τὴν ἀπαιτούμενη δύναμι νὰ ὑψώσῃ τὸν κορμὸ του πολὺ πιὸ πάνω ἀπὸ τὸν ἐναέριο χῶρο της, νὰ διαπλατύνῃ τοὺς κλάδους του πολὺ πιὸ ἔξω ἀπ' τὰ πολιτικά της σύνορα. Ἐπαλήθευε τὴν ἀλήθεια ὅτι μόνον ἓνας γνήσιος μεγάλος πατριώτης μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ γνήσιος μεγάλος ἀνθρωπιστής. Τὸ κήρυγμα τῆς Οἰκουμενικότητος γίνεται πειστικὸ μόνο μὲ σάλπιγγα ἐθνικῆ. Δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἐθνοκτόνος Οἰκουμένη. Ἡ ἀμοιβαία κατανόησι, ἢ ἀλληλέγγυη ἀγάπη, ἢ ἐναρμόνισι ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων μεταξὺ τῶν ἐθνῶν εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ συγκροτηθῇ σὲ ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ ἐνιαῖο σύνολο παρανθρώπινο ἢ Οἰκουμένη.

Συμφωνῶ μέ ὅσους ὑποστήριξαν πρόσφατα, ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τοῦ πανηγυρισμοῦ τῆς ἑβδομῆς ἑκατονταετηρίδας του, ὅτι τὸ ἰσχυρὸ ἐπὶ τῆς γῆς στήριγμα, ποὺ ὄραματιζόταν ὁ Δάντης γιὰ τὴ θεοσεβῆ πολιτεία τῆς ἐποχῆς του — ὁ Αὐτοκράτοράς του — εἶναι γιὰ τὴ σημερινή μας ἐποχὴ ὁ Ὄργανισμὸς τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν. Καὶ ἦταν ἀξιοσημείωτη σύμπτωσι τὸ γεγονὸς ὅτι τὴν ἔδρα τοῦ Ὄργανισμοῦ αὐτοῦ, ποὺ θάλπει τις φιλειρηνικὰς ἐλπίδες ὅλου τοῦ κόσμου, ἐπισκέφτηκεν ἐδῶ καὶ λίγες ἑβδομάδες, ἐνῶ διαρκοῦσεν ὁ ἑορτασμὸς τοῦ Δάντη, ὁ Ποντίφιξ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Κοσμοϊστορικὸς πνευματικὸς ἡγέτης ἀνακηρύχτηκεν ὁ Δάντης γιὰτὴν ὁδήγησε τὸν ἐπάνω κόσμον, ὅπως ἐκεῖνον ὁ Βιργίλιος στὸν κάτω κόσμον, ἀπὸ τὴν κόλασι τοῦ Μεσαίωνα στὸ Καθαρότερον τῆς Ἀναγέννησης, ποὺ ξανάδωσε στὸν Ἄνθρωπον τὴν ἐλπίδα νὰ ξανακερδίσῃ κάποτε τὸν ἀπολεσθέντα του Παράδεισο.

Νομίζω ὅμως ὅτι ὁ τίτλος «κοσμοϊστορικὸς» τοῦ ἀνήκει πολὺ περισσότερο, γιὰτὴν ξανάδωσε στὸν Ἄνθρωπον μὲ ἀνανεωμένη γοητεία τὸ πανέμορφο, τὸ ἔκπαγλο σύμβολο ποὺ ὀνομάζεται «Αἰώνιο Θῆλυ». Ἀπέραντο δάσος ἀπὸ σύμβολα ἔγραψαν ὅτι εἶναι ἢ «Θεῖα Κωμωδία». — Καὶ ἀπέραντος ἀνθῶνας ἀπὸ ἀλληγορίες, προσθέτω. Ἀλλὰ κανένα τοῦ σύμβολο καὶ καμμιὰ του ἀλληγορία, καμμιὰ του, γενικά, ποιητικῆ

σύλληψι, δὲν μποροῦν νὰ παραβληθοῦν μὲ τὴ δημιουργία του ποὺ λέγεται *Βεατρίκη*.

Ἄν κατόρθωσε νὰ ἀναγάγῃ τὰ ἐγκόσμια σὲ ὑπερκόσμια καὶ νὰ πολιτογραφῆσῃ τὰ ὑπερκόσμια σὰν ἐγκόσμια, τίποτε ἄλλο δὲν τὸν βοήθησε στὸν ὑπεράνθρωπο αὐτὸν ἄθλο του ὅσο ἢ ἐξιδανίκευσι τοῦ Ἑρωτα καὶ ἢ σταθερὴ μαγνητικὴ του ἀπόκλισι πρὸς τὸ Αἰώνιο Θῆλυ. . . Ἡ *Βεατρίκη*, ἐνσάρκωσι τῆς ἀγνῆς ὁμορφιάς καὶ τῆς σεμνῆς ἀρετῆς, ἐξαυλόνεται πάλι μὲ τὰ μαγικά μέσα τῆς ποιητικῆς ἐμπνοῆς καὶ τῆς ὑπέροχης τέχνης σὲ οὐράνιο πλάσμα - σύμβολο τοῦ βασικοῦ νόμου τῆς ζωῆς, ποὺ εἶναι ὁ νόμος τῆς ἔλξεως τῶν ὄντων, ὁ νόμος τῆς Ἀγάπης τῶν Ψυχῶν.

Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα του σονέττα τῆς «*Vita Nuova*» γράφει:

«. . . Ἐλπίζω νὰ μπορέσω νὰ πῶ γι' αὐτήν, ἐκεῖνο ποὺ ποτὲ καὶ γιὰ καμμιά γυναικα δὲν εἰπώθηκε!».

Ἡ ἐλπίδα του πραγματοποιήθηκε μὲ τὴ «*Θεία Κωμωδία*». Δὲν εἶναι ὅμως καθόλου βέβαιο ἂν ὁ εὐεργετημένος εἶναι ἢ θεοποιημένη *Βεατρίκη* ἢ ὁ ἀποπνευματωμένος *Δάντης*. Ὁλοκληρωμένος ψυχικὰ στὸν ἐσωτερικὸ μόνον κόσμον ὁ Ἑρωτάς του, ἀποκαλύπτεται σὰν ἓνας πρωτότυπος καὶ ἀνεπανάληπτος ἔρωτας, ποὺ ἔχει στήριγμα στὴ γῆϊνη ζωὴ τόσο μόνον ὅσο ἀρκεῖ νὰ γίνεταί αἰσθητὸς σὰν βίωμα ἀνθρώπινο, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἐπικαλῆται γιὰ τὴν τελείωσί του τὸ ἀπολησμονημένο σῶμα, τίς παραμερισμένες αἰσθήσεις. . . Σ' αὐτὴ τὴ μοναδικὴ πρωτοτυπία κρύβεται, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Schuré, ἡ ψυχικὴ πεμπουσία τῆς Δαντικῆς μνήσεως, ποὺ ἔχει καταπληκτικὸ βάθος καὶ ἀπέραντη σημασία. «Ἀπ' τὸ κερανοβόλημα τῆς χαρᾶς γεννήθηκε ὁ ποιητής, ἀπ' τὸ κερανοβόλημα τῆς θλίψεως ἀνεπήδησεν ὁ μύστικος».

Ὅταν ὁ πολιτικὸς τῆς δράσεως τινάχτηκεν ἔξω ἀπ' τὸν ἀγωνιστικὸ στίβο, ὁ ποιητὴς συνειδητοποίησε βαθύτερα καὶ τὴν ἀξία του καὶ τὴν ἀποστολὴν του. Ἐμφυχωτὴς του καὶ παρορμητὴς του, προσελκυστὴς στὶς ὑπερβατικὰς σφαῖρας τῆς ἐξάρσεώς του, μεσολαβητὴς του γιὰ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἔγινεν ἡ *Βεατρίκη*. Προσωποποίησι ἀθθεντικὴ τῆς ἴδιας τῆς θείας Χάρης. Ποιὸς ὀφείλει τὴν ἀθανασία του στὸν ἄλλον; Ἡ *Βεατρίκη* στὸ *Δάντη* ἢ ὁ *Δάντης* στὴ *Βεατρίκη*; Ἡ ἀπάντησι στὸ ἐρώτημα, ποὺ δὲν εἶναι ἀθεμέλιωτο, θὰ ἦταν πὼς τὸ θαῦμα τῆς μετουσιώσεως ποὺ προσεγγίζει τὸν ἄνθρωπο στὸ Θεὸ καὶ τὸν ἐνώνει μαζί του δὲν συντελεῖται ἀπὸ ἓνα ἀλλ' ἀπὸ δύο ἀγαπημένα ὄντα: Τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ. Τείνοντας πρὸς τὴν τελείωσί τους, μόνον ἀνταμωμένοι σφιχτά, ἀγαπημένοι παράφορα, μπορεῖ νὰ φτάσουν ἕως τὸ Θρόνον τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ τοῦ εἰποῦν: «Ξανακάμε μας ἓνα ὄν ὅπως τὴν πρώτην ὥρα τῆς Δημιουργίας!». Ἐδῶ μπορεῖ νὰ βρῖσκειται τὸ χρυσὸ κλειδί τοῦ ἀπολεσθέντος Παραδείσου. . .

Τὸν *Δάντη*, παραπλανημένον στὸ μέσο τῆς ζωῆς του γιὰτὶ ἔχασε τὸν ἴσιο δρόμον, σὲ σκοτεινὸ καὶ τρομαχτικὸ δάσος, ποὺ καὶ ὁ *Χάρως* ἀκόμα πολὺ λίγο ἦταν φριχτότερός του, τὸν τραβήξε πρὸς τὸ δρόμον τῆς σωτηρίας ἡ *Βεατρίκη*, τὸ *Αἰώνιο Θῆλυ*,

ἐμπνέοντάς του τὴν «Κωμωδία», πὸν ὁ Βοκκάκιος τὴν προσωνόμασε ἀργότερα «Θεία».

Ἔταν ὁ πλάγητας βίος του σταμάτησε τὸ 1318 στὸ παλάτι τοῦ Γκουίντα Νοβέλλο τῆς Πολέντας, ἡγεμόνα τῆς Ραβέννας, πὸν ἦταν κι ὁ ἴδιος ποιητής, ἐκεῖ, στὴν ἱστορικὴ πολιτεία, πὸν τὴν ἀθανατίζει ἢ περιλάμπρη ἀντανάκλασι τοῦ Βυζαντινοῦ μεγαλείου, βρῆκε ἐπιτέλους κάποια γαλήνη. Κ' ἐκεῖ, πὸν οἱ γριουῦλες τὸν ἐβλεπαν στὸ δρόμο καὶ σταυροκοπιόντουσαν λέγοντας: «Νὰ ὁ ἄνθρωπος πὸν γύρισε ἀπ' τὸν Ἄδη», ἐκεῖ συμπλήρωσε κι ὀλοκλήρωσε τὸ ἀθάνατο ἔργο, μὲ τὴν ἀριστοτεχνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ του δομὴ, μὲ τὴν ἀριστουργηματικὴ ἐσωτερικὴ του ὁμορφιά. «Ἐὼλη ἢ Γεωμετρία κι ὅλη ἢ Μουσικὴ συναδελφώνονται στὸ στίχο του», ἔγραψεν ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς, θέλοντας νὰ τονίσῃ ὅτι μόνον μὲ τὸ «ἀξεχώριστο συνταίριασμα, τὴν ἀπαραίτητη συνέργεια τοῦ πραγματικοῦ καὶ τοῦ ἰδανικοῦ» γεννιῶνται τὰ μεγάλα ἔργα «πὸν στέκονται στὴν κορφῇ». Δεύτερο ἐπικὸ ποιητὴ, μετὰ τὸν Ὅμηρο, τὸν κατάταξεν ὁ Σέλλεϋ, πὸν τὸν λάτρευεν, ὅπως καὶ ὁ Βύρων. «Ἀνδριαντοποιὸς» τὸν ὠνόμασεν ὁ Ἑγγελοσ, θαναμάζοντας τὴν πλαστικὴ του δύναμι. Ἡ Στάελ, ὑπονοῶντας καὶ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπίδρασι, γράφει: «... Ὁ Δάντης, Ὁμηρος τῶν νεωτέρων χρόνων, ποιητῆς ἱερὸς τῶν μυστηρίων τῆς πίστεως, ἥρωσ τοῦ λογισμοῦ, εἰς τὴν Στύγα ἐβύθισε τὸ πνεῦμα του γιὰ νὰ φτάσῃ στὸν Ἄδη. Καὶ βαθειὰ ἔγινεν ἡ ψυχὴ του ὅπως τοῦ ποιήματός του οἱ ἄβυσσοι». Ὁ Μιχαήλ Ἄγγελος σ' ἓνα σονέττο του ψάλλει: «Κατέβηκε ἀπὸ τὴ γῆ στὴ σκοτεινὴ ἄβυσσο. Εἶδε καὶ τίς δυὸ Κολάσεις. Ὑστερα μὲ τὸν ὑψηλό του νοῦ ἀνέβηκε πρὸς τὸ Θεὸ κ' ἔδωσε σ' ἐμᾶς, πὸν ζοῦμε κάτω ἐδῶ, τὸ ἀληθινὸ φῶς». Ὁ Ἰωσήφ Καρντοῦτσι, στὴν πραγματεία του γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Δάντη, τὸν ἐξυμνεῖ ἔτσι: «Ψάλλει τὰ κάλλιστα τῆς ζωῆς, τίς εὐγενέστερες σκέψεις τῶν ἀνθρώπων, τὰ βαθύτατα μυστήρια τῆς ψυχῆς, καὶ ὄχι μόνον τῆς δικῆς του ψυχῆς ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν ὅλων. Καὶ τὰ ψάλλει τόσο βαθύφρονα, τόσο εἰλικρινὰ κ' ὑπέροχα ὥστε καὶ ἀφοῦ σβήστηκεν ἡ ἱερατικὴ ζέσι καὶ ἡ δογματικὴ σημασία τοῦ καταπληκτικοῦ ἔσματος του, παραμένει ἀκόμα στὸν κόσμον ἢ ἀστικὴ, ἀνθρώπινη, ὑπερφυῆς καὶ ἀδάμαστη ποιήσι ἐκεῖνον. . . »

Τέλος, ὁ Μωρίς Μπαρζές, μιλῶντας τὸ 1921 στὴ Σορβόννη στὰ ἑξακόσια χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του, ἐτόνισε:

«Ἐταν ἔτερμάτισε τὸ ταξίδι του ἅγιος ἦταν. Γιατί δὲν ἀνακηρύσσει ἡ Ἐκκλησία ἐπίσημα τὴν ἀγιότητά του; Ἄφοῦ τὸν παραδέχεται σήμερον στοὺς κόλπους της, γιατί δὲν τὸν τοποθετεῖ στοὺς βωμούς της; Σύνδεσε μὲ Ὑμέναιο σοφία καὶ ἀρετὴ στὸ τρίτο του ἔσμα τοῦ Παραδείσου. . . »

Ἄποιοσ ἐπισκέφτηκε τὴ Ραβέννα, περσότερο κι ἀπ' τὸ προσκύνημα τοῦ δαφνόφυτου τάφου του στὸν Ἄγιο Πέτρο τῶν Φραγκισκανῶν θὰ πρέπει νὰ συγκινηθῆκε

ὅταν, περιδιαβάζοντας στὸν ὀλόπυκνο πευκῶνα της, ἀναλογίστηκε πὼς πατάει ἐπάνω στὰ ἴγνη τοῦ Δάντη, πὺ ἀπομονωμένος ἐκεῖ ἀνανέωνε τὶς ὀπτασίες του καὶ καλλώπιζε τὶς τερτσίνες του. Πόσες φορὲς θὰ ξανακατέβηκεν ἀπὸ ἐκεῖ μὲ τὴ φαντασία στὸν Ἄδη! . . . Θὰ προσπέρασε στὴν Κόλασι τὰ φοιχτὰ ἐρέβη τοῦ ὕλικου κόσμου. . . Θὰ λυτρώθηκε στὸ Καθαρτήριο μέσα στὸν ἀστρικό κόσμο τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ σιχαμερὰ δεσμὰ τῆς ὕλης. Θὰ ξανάφτασε στὴν αἴγλη καὶ στὴν ἔκστασι τοῦ Παραδείσου, ὅπου βασιλεύει ὁ Θεῖος κόσμος τοῦ καθαροῦ πνεύματος! Δανείζομαι τοὺς προσδιορισμοὺς ἀπὸ τὸν Συρέ. Καὶ προσθέτω: Μὲ πόση δίκαιη περηφάνεια, ὅταν τελείωσε τὴ δική του ἀναδημιουργία τοῦ κόσμου, πὺ καλεῖται «Θεία Κωμῳδία», θὰ εἶπε στὸν Βιργίλιο, θὰ εἶπε στὸν Ὅμηρο: «— Σεῖς εἴχατε νικήσει τὸν Ἄδη, στέλνοντάς του ζωντανούς τὸν Αἰνεΐα καὶ τὸν Τηλέμαχο. Ἐγὼ κατέβηκα ἀτὸς μου ὀλοζώντανος. Καὶ δὲν εἶδα σκιές. Δὲν εἶδα νεκρούς. Δὲν εἶδα κόκκαλα. Εἶδα ζωντανούς τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ἦταν στὸν ἀπάνω κόσμο. Καὶ τοὺς μίλησα καὶ μοῦ μίλησαν. . . Καὶ μπόρεσα κατὰ ἓνα τρόπο νὰ τοὺς ξαναφέρω στὸ φῶς τοῦ Ἡλίου καὶ νὰ τοὺς δώσω μιὰν ἄλλη αἰώνια ζωὴ μέσα στὸ δικό μου τρισυπόστατο δημιουργημά! . . .»

Στις 14 τοῦ Σεπτεμβρίου 1321, μόλις εἶχε γυρίσει ἀπὸ μιὰ διπλωματικὴ ἀποστολὴ στὴ Βενετία, ἔκλεισε γιὰ πάντα τὰ μάτια σὲ ἡλικία 56 ἐτῶν. Ὡ, μὲ ποιά οὐράνια χαρὰ θὰ τὸν ὑποδέχτηκεν ἡ Βεατρίκη ἐκεῖ ψηλὰ «στὸ θεῖο κόσμο τοῦ καθαροῦ πνεύματος» ὅπου βασιλεύει «τὸ ἀδημιούργητο Φῶς καὶ ἡ κυρίαρχη ἀγάπη»! Τάχα θὰ πρόφτασε νὰ ψιθυρίσῃ τοὺς δικούς του στίχους:

*«Luce intellettuale, piena d'amore ;
Amor di vero ben, pien di letizia ;
Letizia che trascende ogni dolzore»,*

(Φῶς νοητό, γεμᾶτο ἀγάπη,
Ἀγάπη τοῦ ἀληθινοῦ ἀγαθοῦ, γεμάτη χαρὰ,
Χαρὰ πὺ ξεπερνάει κάθε γλύκα. . .)

Θὰ πρόφτασε νὰ τοὺς ψιθυρίσῃ τοὺς στίχους σὰν ἐπαλήθευσι τῆς φαντασίας του ; Ἡ νὰ ἐνώθηκε ἀστραπιαῖα μὲ τὸ Θεῖο, ὅπως τόσον εἶχε ποθήσει ἡ ψυχὴ του στὴν ἐπίγεια ζωὴ, ἀγωνιζόμενῃ γιὰ τὴ λύτρωσί της καὶ γιὰ τὴν τελειώσί της ;

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ,

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ, τελειώνοντας, νὰ προσδοκήσω κ' ἐγὼ ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ μας στὴν ἑβδομῆ ἑκατονταετηρίδα τοῦ Δάντη καὶ ἀπὸ τὴ μέθεξι μας στὴν ἀθάνατη οὐσία τοῦ ἔργου του, ἐκεῖνο πὺ εἶχε προσδοκήσει ὁ ἐπιφανὴς ξένος μας ἐσοχώτατος

κ. Λουίτζι Γκούϊ τὴν 6ην Νοεμβρίου 1964, ὅταν ἐγκαθιστοῦσε στὴ Ρώμη τὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἑορτασμοῦ. . .

Ἐδῆθηκε τότε, μεταξὺ ἄλλων,

« . . . che l'uomo commune, troppo deviato talora od oppresso da considerazioni utilitarie e da limiti angusti, abbia un' occasione valida per sentire e percepire gli immensi orizzonti della sua umanità ».

Ἐδῆθηκε, δηλαδή, ὡς ἀν εὐεργετικὴ ἐπίδρασι τοῦ εορτασμοῦ τοῦ Δάντη :

« . . . ὅπως στὸν κοινὸν ἄνθρωπο, πολὺ παραπλανημένον μερικὲς φορὲς ἢ καταδυναστευμένον ἀπὸ ὠφελιμιστικὰς σκέψεις καὶ ἀπὸ στενόχωρα σύνορα, παρασχεθῆ μὴ εὐκαιρία ἰκανὴ γιὰ νὰ αἰσθανθῆ καὶ κατανοήσῃ τοὺς ἀχανεῖς ὁρίζοντες τοῦ ἀνθρωπισμοῦ του ».

Καὶ κατὰ λέξε στὴν προσλαλιά του ἐκείνη ὁ κ. Γκούϊ μὲ τὰ ἐξῆς λόγια :

« . . . Vorremmo, infine, che a tutti gli Italiani e a tutti gli uomini fosse ripresentata in termini validi e convincenti quella visione del mondo che non si chiude nella considerazione dell'immediato, ma travalica l'oggi e la storia intera perchè crede nell'ideale ».

Τὸ ἐξηγῶ :

« . . . Θὰ ἠθέλαμε, τέλος, ὅπως σ' ὅλους τοὺς Ἴταλοὺς καὶ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ξαναπαρουσιαστῆ μὲ ὄρους ἰκανοὺς καὶ πειστικοὺς ἐκείνη ἢ ὄπτασία τοῦ κόσμου ποὺ δὲν κλείνεται στὴ θεωρία τοῦ ἀμέσου ἀλλὰ ξεπερνᾷ τὸ σήμερον καὶ τὴν ἱστορία ὀλόκληρη, γιὰ πιστεύει στὸ Ἰδανικόν ».

Τὴν πρὸς τὸ Ἰδεῶδες πίστι τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἐξευγενίζει τὴ ζωὴ μας καὶ ἀναφτερώνει τὶς ψυχὰς μας ἕως τὴ λύτρωσι, αὐτὴ τὴν πίστι καλλιέργησεν ἀδιάλειπτα ἐπὶ ἑφτά αἰῶνες καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ καλλιερῆ ἀκόμα ἐντατικὰ σ' ὅλο τὸν πολιτισμένο κόσμον, τὸ μεγαλοφάνταστο ποιητικὸ ἔργον τοῦ Δάντη Ἀλιγκέρη. Τιμὴ καὶ Δόξα κ' εὐγνωμοσύνη στὴν αἰώνια Μνήμη τοῦ ἀθάνατου Δημιουργοῦ!